

УДК 811.512.154

МАМЛЕКЕТТИК ТИЛДИ САБАТТУУ КОЛДОНУУНУ ӨНҮКТҮРҮҮ МАСЕЛЕЛЕРИ
ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ГРАМОТНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО
ЯЗЫКА

THE PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE STATE LANGUAGE'S LITERATE USING

Барктайлы ички сырын дилинен төккөндөрдү.
Талдайлы дайыны жок максатсыз көпкөндөрдү.
Даңктайлы эл, жер үчүн келечекке күйгөндөрдү,
Ата журтту, Жер энени түбөлүккө сүйгөндөрдү! (Т.Г.Ж.)

20. 09. 2017- жыл. №1/1 - усулдук кеңешме.

Тойчубекова Г.Ж. – Майлуу-Суу шаары,
ЖАМУ Майлуу-Суу колледжинин англис тили окутуучусу.

Аннотация: Бул макалада мугалимдер менен окутуучулар, өзгөчө кыргыз тили жана адабияты мугалимдери жана окутуучулары, деги эле Кыргыз элинин мамлекеттик тилиндеги айрым жөнөкөй сөздөрдү катасыз колдонуунун маанилүүлүгү айтылат. Учурда телеберүүлөрдүн жарнактарынан, китептерден, жогорку билимдүү адамдардын сүйлөшүүлөрүнөн каталарды байкап, алардын кийин оңдолбой эле, колдонуу эрежесине айланып калганына күбө болуудабыз. Ой жүгүртүп, талдасак, колдонулган сөз башка маанини берет.

Аннотация: Автор хочет сказать что важно употреблять грамотно некоторые простые слова государственного языка учителями и преподавателями, особенно учителями и преподавателями кыргызского языка и литературы, Кыргызского народа, вообще. На рекламах телевизионных передач, в книгах и в разговорах людей с высшим образованием часто замечаются и повторяются ошибки элементарных слов. Если анализировать, эти ошибочные слова имеют другие смыслы.

Annotation: This article is about the importance of competent and literate using of Kyrgyz (State) language vocabulary by the teachers, especially by the Kyrgyz language and literature teachers and Kyrgyz people at all. Nowadays there are many elementary mistakes on TV advertisements, in the books and in the communications of the cultivated and high educated people. If they analyze the meanings of the mistaken words deeply one can find other meanings of them.

Ачкыч сөздөр: мамлекеттик тил, сабаттуу колдонуу, ката сөздөр, окутуучулардын милдети, окумуштуулар, тарыхый мисалдар, биздин заманга чейин, маанисин талдоо, эң байыркы эл жана тил, намыс, жеке кесиптик компетенттүүлүгүбүздү өстүрүү.

Ключевые слова: государственный язык, грамотное пользование, ошибочные слова, долг преподавателя, ученые, исторические примеры, до нашей эры, анализировать значение, древнейший народ и язык, честь, развитие современных профессиональных и ключевых человеческих качеств.

Key words: State Language, literate using, mistaken words, teachers' duty, scientists, historical examples, before our epoch, analyze the meanings, the most ancient people and language, honor, to develop the professional competency and human qualities.

“Тил- адамдардын байланыш куралы!” болуу менен, жаралуу, пайда болуу жагынан адамзаттын жашоосунун лингвистика жаатындагы ири, толук изилдене элек, табышмактуу көйгөйлөрүнүн бири.

-Жер жүзүндө жашаган тирүү жаныбарлардын ичинен эмне үчүн адамдар гана тил аркылуу байланышышат?

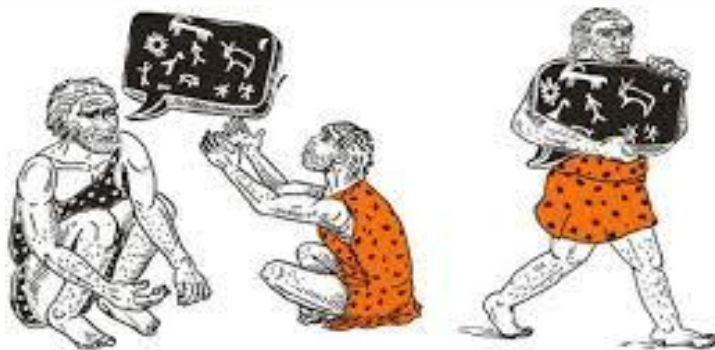
- Тил кантип пайда болгон? – деген суроолорго окумуштуулар азырга чейин ынанымдуу жооп таба албай келишет. Себеби, илим изилдөөдөн такталат! Дүйнөлүк окумуштуулардын түрдүү, көп жылдык изденүүлөрүнөн келип чыккан ынанымдуу, бирок теориялык ой жүгүртүүлөрү түмөн. Алардын айрымдары:

– Приматтардын добуш чыгарып, кыймыл аракеттери менен көрсөтүп, күчүркөнүп, түшүндүрө берүүсүнөн тил келип чыккан.

– Адамдар акыл- эсинин жардамы менен ар кандай добуштарды кайталай берүү жөндөмдүүлүгүнөн тилдеги сөздөр жаралган.

– Жалпы эле өнүгүүнүн таасиринин кандайдыр бир этабында кеп- баарлашуу жашоо-тиричиликтин муктаждыгынан пайда болгон.

Первая информационная революция – появление языка; накопление и передача знаний человеком с помощью речи.

– Логикалык ой жүгүртүүлөрдүн жыйынтыгында, ааламды башкарып турган өзгөчө күч: “Кудай жараткан,” – деген пикир дагы айтылган. Окумуштуулар, лингвисттер, философтор жана эволюциялык теорияны ачкан Ч. Дарвин башында турган эволюционисттер тилдин келип чыгуусу боюнча баш катырып, эчендеген изилдөөлөрдү жүргүзүп келишкен. 1866-жылы, Ч. Дарвиндин “Түрлөрдүн келип чыгышы” аттуу эмгеги жарык көргөндөн 7 жылдан кийин, бул маселени ачык эле жактырбай көпкө чейин каршы болуп жүрүшкөндүктөн, Францияда 1965- жылы тилдин жаралуусуна кызыгуу маселелери изилдене баштаганда эле токтотушкан. Анын себебин: “Париждеги лингвистикалык коом (основано в 1864 в Париже, в 1866 принят устав.), алибетте ... далили толук эмес талкууларды талаш суроолорго айландырбоо максатында бул маселе токтотулган”- деп ынандырууга аракеттенген.

Эволюционисттер тилдин жаралышын далилдөөчү, ынандыруучу фактылуу тыянакка келүү үчүн дагы деле изденишүүдө. Бул- жашоо нугу, өсүү!

Бирок, биологиялык түзүлүшү боюнча адамдарды жаныбарлардан айырмалаган негизги белгиси – ой- пикирди үндүн тыбыштык так коштоосу менен чагылдырган тил экени баарыбызга маалым.

“Дүйнөдө 7 миңдей тил, 2,5 миң улут бар. 192 улут эгемен эл. 83 тил кеңири тараган.” (Кадыров Ы. Кыргыз маданиятынан тамган тамчылар. –Б.: 2011. – 208 б.). Бул багытта дагы түрдүү маалыматтар бар. Демек, изденүүлөр жүрүп жатат!

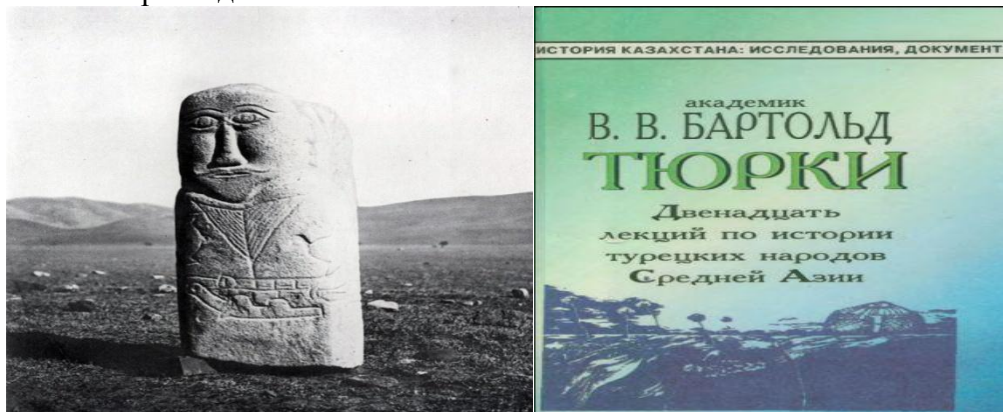
Ар бир тилдин өзүнө тиешелүү, бири- биринен айырмаланган, турмуш- тиричиликтин кырдаалдарына байланыштуу өнүгүүсүнүн учурунда жаралган тарыхый өзгөчөлүктөрү ар түрдүү жана арбын.

Кыргыз тилинен эле кыскача маалыматка маани берели. Айрым окумуштуулар: “кыргыз тили түрк тилдеринин кыпчак тобунда жана азыркы 36 тамгалуу кыргыз тили араб алфавитинен жана кириллицадан турат”- дешсе, диалектилер боюнча бир тобу: “1.түштүк- чыгыш; 2.түштүк- батыш; 3.түндүк болуп бөлүнүшөт”; экинчи тобу “Кыргыз тилинин жазуусу кеч өнүккөндүктөн: 1.байыркы (VIII- IX к.к.); 2.орто кылымдагы (X- XVк.к.); 3. жаңы кыргыз тили (XVкылымдан кийинки)”- болуп бөлүнүшөт дешет. Ал эми үчүнчү топ: “ 1. XV- XVIII к.к.; 2. XVIII к.- Октябрь революциясына чейинки; 3. Советтик – бир тилге багыттоо учуру; 4. Советтик мезгилден кийинки” –дешип бөлүшкөн.

“Тилдин тарыхый өнүгүшүнүн бардык этаптарында анын жазма түрүндө сакталып калбагандыктан, аны башка тектеш тилдер менен салыштыруу аркылуу гана чындыкка жетишүүгө болорун изилдөөлөр тастыктайт: болгондо да тилдин байыркы — «жансыз» деп эсептелген фактыларын тектеш тилдерге мүнөздүү фактылар жана алардагы жандуу көрүнүштөр менен салыштыруу аркылуу гана чындык айкындалат. Кыргыз тили Алтай тобундагы тилдердин (башкача айтканда түрк, моңгол-манжур жана финн-угор) катарына кирери белгилүү. Ал эми анын өнүгүү тарыхы академик Б. М. Юнусалиевдин пикири боюнча 3 мезгилге: Байыркы, Орто жана Жаңы мезгил деп бөлүнөт.”- деген дагы пикирлер бар. [“Кыргызстан” улуттук энциклопедиясы](#): 4-том. 2012. 832- бет Кыргыз тилин изилдөөдө канча пикир болсо да, тилди изилдеген окумуштуулар менен биз талаша албайбыз.

Бирок, 36 тамгалуу кыргыз тилин мамлекеттик тил катары кадырлап, сабаттуу колдонууга биз - педагогдор биринчи кезекте милдеттүүбүз. Советтик мезгилден кийинки- кыргыз тилин өнүктүрүүнүн курчушу- учурдагы биздин аракеттер менен тастыкталат. Ошондуктан мен англис тилчи болсом дагы филолог жана Кыргызстандын атуулу же жараны катары билген мамлекеттик тилдеги сөздөрүбүздү кесиптик иш кагаздарында туура колдонууга аракеттенели демекчимин. Себеби, кыргыз элинин байыркы улуу элден экенин, кыргыз тилинин жазуулары кеч изилденген менен, оозеки тилиндеги сөздөрүнүн көпчүлүгүнүн байыркы сөздөрдү түшүндүрүп, касиети кийин бурмаланып калгандыгына далил болуучу маалыматтарды башка улуттагы тарыхчы, тилчи окумуштуулар дагы байма- бай берүүдө. Айрым окумуштуулардын маалыматтарына көңүл буралы.

1. “Азыркы кезде Орто Азияда жашап жаткан элдердин ичинен тарыхта аты мынчалык эрте жана көп кезиккен бир да эл болбосо керек.”- деп, “Кыргыздар” аттуу очеркинде улуу академик В.В.Бартольд жазган.

2. Ал эми орустун улуу илимпозу- полковник Григорий Михайлович Федоров, “Байыркы согушкер кыргыз элинин тарыхы” аттуу эмгегин жактап, профессор наамына ээ болгон. Санкт- Петербург шаарынын Ю.В.Андропов атындагы жогорку аскердик маданият институтунун архивинде “*Киргизы № 1,2*” аттуу наамда “*Өзгөчө сырдуу*” (“*Совершенно секретно*”) деген гриф менен азырга чейин сакталып тургандыгын далилдеген Кыргыз атуулу, аскер тарыхчысы, коомдук ишмер, милициянын майору – Аталиев Жаракбек Самиевич.

«Рассекречено в соответствии с приказом Министра обороны РФ от 8 мая 2007 года N181 «О рассекречивании архивных документов Красной Армии и Военно-Морского Флота за период Великой Отечественной войны 1941-1945 годов» (с изменениями на 30 мая 2009 года)» (Интернет булактары.)

Ж.С. Аталиев “Дүйнө жүзүндөгү бардык эл- кыргыздардын уруктары” аттуу 3 бөлүктөн турган китебинде, окутуучусу, Г. М. Федоровдун сабагындагы биздин заманда болгон окуяларга токтолуп, кыргыз тилиндеги сөздөрдүн байыркы маалыматтарынан берет: Мисалы: “Москва- мас көп”, “Киев- кийип”, “Будапешт- буудай бышты”, “Париж- бар ич- сойкулар ушунчалык көп, калганын өзүң билесиң”, “Майдан- Майдан” (кыргыз, украин тилдеринде тең *эл чогулган талааны* түшүндүрөт.). Тарыхый окуялардан жаралган сөздөр: кыргыз жигити менен славян кызы баш кошуп, татарлар пайда болуптур: кыргыз жигитин славян кызы сүйүп калып, 3 жаш чоң болгондуктан, кайын журту казан кошуп, кызды узатышат. Мына ушундан “Казан” деген жердин аты жаралыптыр. Казань - азыр Татарстандын борбору. (“*Сүйүшкөндөрдүн өз эрки качан төшөк булгаса! Казанчынын өз эрки кайдан кулак чыгарса!*”- *ушундан калган макал*). Кыргыз менен орустан чубаштар- “Чуу баштар” жаралыптыр. 5- 6 жаш улуу кыздарга үйлөнүшүп, чуу- жаңжал менен жашагандан пайда болгон эл экен. “*Орустан досуң болсо, Айбалтаң жаныңда болсун! Орус адамдан коркпойт, балтадан коркот.*” Макалдын жаралышы боюнча уламыш: “*Кыргыздар орустардын жергесине барганда аскер башы ... орустардын эң кыйынына айбалтаны кезеп, “Эй, Топор!”- дегенде орустар: “Да, Топор, Топор!”- дешип, айбалта орусча ушинтип аталып калыптыр. “Топор- иттен башка мал бага албаган кедей”- дегенди түшүндүрөт. Улуу илимпоз Г.М. Федоров “Байыркы согушкер кыргыз элинин тарыхы” аттуу эмгегинде “*Байыркы көчмөн кыргыздар б.з.ч. XII- IX к.к. бүткүл Евроазияны жана Түндүк Американы өздөрүнө каратышкан жана басып алган жерлерге ат коюшуп, өздөрүнүн мыйзамдарын киргизишкен.*”- деп жазат. Ал эми Адольф Гитлердин архивинде Улуу Ата Мекендик согуш учурунда: “*Эгерде биз Советтер Союзун басып алсак, Кыргыздар дүйнөдөгү эң ардактуу улут катары биздин сыйлообузда болот!*”- деп айтканы сакталып калыптыр. Аны автор: “*А. Гитлер ... биринчи Кудай жараткан адамдар – Адам- Ата менен Ева (Обо)- Эне кыргыз тилинде сүйлөгөнүн билген.*” Демек, “*Кыргыз тили – Аалам тили экени мына ушунда жатат*” - дейт. Бул китепти окуган адам биздеги намыскөйлүктүн ж.б.у.с. көптөгөн оң, терс сапаттарыбыздын тарыхый маалыматтарына күбө боло алат. Авторду колдоп, мен кыргыз элин намыскөйлүккө, билимдүүлүккө жана илимдүүлүккө үндөймүн!*

Мамлекеттик тилди колдонуунун сабаттуулугунун 2 тарабына:

- 1). Тилибиздин жаралуу тарыхына, улуулугуна маани берип, кебибиздин мазмунунун сабаттуулугун намыскөйлүк менен өркүндөтүүгө ;
- 2). Кыргыз тилиндеги сөздөрдүн маанисин түшүнүп, күнүмдүк, кесиптик сөздөрдү колдонуунун сапаттуулугуна көңүл буралы - дегим келет.

1). Тилдин маанилүүлүгүнөн тарыхый мисалдар: б.з.ч. III к. Кыргыз Каганатынын (Империясынын) Түмөн падышачылыгы мезгилинде, Байыркы кыргыздарга туткун болуп бараткан элине кеңешин айткысы келип, Кытай ханы Кыргыз Каганынан суранып, кытай

тилинде минтип кайрылат: “Менин кымбаттуу элим, силер бийик тоолордо жашаган Чоң элге, б.а.Көчмөн Кыргыздарга эл болуп калуу үчүн баратасыңар: биринчиден, дилиңерди берсеңер дагы эч качан тилиңерди бербегиле, бирок кыргыз тилин сөзсүз үйрөнгүлө; экинчиден, эгер өлбөйүн десенер же күч кубаттуу болууну кааласаңар, алардын жазаларынан алыс болуп, буйруктарына кыңк этпей көнгүлө.”- деп, төмөнкү жазалардын түпкүрүн түшүнүүлөрүн айтат. 1- жаза. Качкан кулдун таманын тилип, жылкынын куйругунун кылын салып, тигип коюшат, ал ириндебей бүтөт, бирок 2 чакырымдан алыс жүгүрө албай, жоокер боло албай, майда жумуштарды жасап, жүрө берет. 2- жаза. Каршылык көрсөткөн кулдун колу- бутун бириктирип, байлап сызга, жылаңачтап олтургузушат. Адам бел ооруулуу болуп, эч кимге каршылык көрсөтө албай калат. “Сызга отургузуп кетти.”- деген макал ушундан калган. 3- жаза. Буйругун аткармаган кулдун чачын кырып, жаңы союлган койдун терисин башына чаптап жаап, күнөстүү жерге 4 күнгө байлап коюшат. Жаңыдан өсө баштаган чачтар кургаган териден өтө албай ичин карай өсүп, “Маңбаш” же “Маңкуртту” жаратып, акыл- эсинен ажырап, бирөөнүн айтканын жасай берүүчү ээрчиме макулукка айланат. 4- жаза. Кулдар кыргыздарды өлтүргөн болсо, оозуна коргошун куюшат. Үчүнчүдөн, билгиле, эстеп калгыла кыргыз калкы- бүт дүйнөнү багындырып алган Аруу – таза кандуу, ишенчээк, өтө өжөр, баскынчы, тобокелчил, бирок- бирине атаандашкан, жакынын алдыга чыгарбаган, текебер, алыскы тууганы тургай, бир тууганынын да ийгилигин көрөлбөгөн ичи тар калк. Алар өз ата – бабаларынын арбактарына сыйынган эл (Кыргыздардын Аруулугу- өз Ата- Бабаларынын арбактарына сыйынгандыгында жатат!) Байлыкка караганда намысты жогору коюшат. Эгер жагынууну кааласаңар, - өз ишиңерге так, жоопкерчиликти болуп, түп аталарын мактагыла, аларды баарынан артык көрүшөт, өзгөлөрдү, жаттарды жакшы сыйлашат. Кыргыздарды бири- бирине жамандай бербегиле, душмандашып, өздөрүн- өздөрү кырышканда, силер жетилип, аларга катыла аласыңар, өзүнөрчө эл болуп, жашап каласыңар” – деген экен. Мына ушул акылдын таасири менен азыркы Нарында (Теңир тоодо), Андижанда (Ань- Жи-Аньда - кытай кызынын аты) жана Тянь-Шань тоолорунун ичинде б.з.ч. II к. кытай туткундарынан өзүнчө бир хандык түзүлгөн экен. Кантип? Кытай ханы кыргыздарды кыргыздарга кырдыгысы келип, 1- амалын пайдаланат: 4 жашар эркек баладан башкасын кырып, жок кылып, аларды 20 жашка чыкканча согушкер катары, катаал шарттарда тарбияландырат. Атайын даярдалган курама аскерлердин жардамы менен 2- амалын пайдаланып, кыргыздардын кары- картаңдарын гана калтырып, калгандарын тегиз жок кылууга бйрук берет (кыргыздарды түп- тамырынан жок кылуунун жолун ойлойт). Курама аскерлер чабылып - өрттөлгөн журттан кайгылуу чыккан комуз менен кыл кыяктын муңдуу күүлөрүн угушуп, кимдерди өлтүргөндөрүн түшүнүшүп, туруп калышат. Чабуулдун токтоп калганын көрүп, кытай ханы аскер башчыны жөнөтөт. Хандын буйругу менен бакырып келген аскер башчынын башын кыя чабышып, курама аскерлер кытай ханынын аскерин талкалашат. Кытайлар тарбиялаган кыргыз жигити менен кытай кызынан жаралган калмак аттуу жаңы улут пайда болот. Бирок, алардын өздөрүнчө жашап калышына Аруу, таза кандуу кыргыздар жол бербей, “кыргыз болсоңор кытайча сүйлөмөк белеңер”- деп аларды Дөңдөн (Дондон, азыркы Ростов- на Дону) ары сүрүп чыгарышат. Ошондо, аларды жериген кыргыздарды: “Ылайым өз ата- тегинерди билбей калгыла. Ата- тегинерди билгендериңерди жана бийлегендериңерди укпай калгыла”- деп, өгөйлөнгөн эл каргашкан экен. Улуу эл же байыркы эл экенибизге дагы далилдер: кыргыз тилинин башаты болгон - сүрөттүү же элестүү чиймелер Түндүк Америкадагы таштын бетинен да табылган: бул тил өзгөчө чыгармачылык менен, жазма адабиятка чыйыр салган, турмуштун кыйынчылыгынан пайда болгон тил.

3. Кыргыз эли “Орто Азиядагы эң байыркы элдерден экенин б.з.ч. 99- ж. Кытай тарыхынын атасы Цыма Цянь “Тарыхый жазуулар” аттуу эмгегинде “гэгун” деп кыргыздарды атап кеткен.

Ал эми Бань Гу аттуу дагы бир кытай тарыхчысы кыргыздардын атын “Хань Шу” деген эмгегинде алгачкы учураган эл катары эле эмес, кыргыздар эркиндикке чыгып, өз мамлекетин б.з.ч. III к. эле түзө баштаган эл катары маалымдаган. Бул чыгармадагы “го” деген сөз “мамлекетти” түшүндүрөрүн окумуштуулар далилдешкен. Демек, мамлекеттүүлүккө жетишкен кыргыз элинин тили: “эчен кылым ашкан жол, ташка тамга баскан жол” – деп бекеринен айтылбайт.

Учурда 2009- жылдагы тактоолор боюнча Кыргызстанда 3 млн. 830 миң 556 адамдын эне тили- кыргыз тили; кыргыз тилинде эркин сүйлөгөндөр - 271 миң 187, алардын 212 миң 63ү Кыргызстандык өзбектер. Кыргызстанда кыргыз тилинде сүйлөгөндөрдүн жалпы саны - 4 млн. 568 миң 480, 6 млн. элдин 3,2си **КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕ СҮЙЛӨГӨН АДАМДАР**. Ооба, чет өлкөлүк кыргыздарды кошкондо мамлекеттик тилде сүйлөгөндөрдүн саны көп, бирок сабаттуулугуна байланыштуу мамлекеттүүлүктү бекемдөөгө кошкон салымына ой жүгүртүп, сапатычы? - деп кээде ойлонууга аргасызбыз!

Таза, сабаттуу тилде сапаттуу сүйлөө – асыл касиеттердин бири. Эркүү, туруктуу, көздөгөн мыкты тилектерине жете алган Адам болуу бизге ыйык милдет катары б.з.ч. байыркы доордон калганына күбө болуп жатабыз.

Учурдун талабына ылайык, бар сөздөрдү адамдар кебинде канчалык деңгээлде сабаттуу пайдалана алышат? - деген суроону өзүбүздүн кыргыз тилибизге же мамлекеттик тилибизге байланыштырып, айрыкча окуу жайларда жоопкерчилик менен практикалык иш чараларды өткөрсөк болот. Бир нече сөздөрдүн негизги маанилери бузулуп колдонулуп, алар эрежеге айланып жаткандыгына көңүлүңүздөрдү бургум келет. Мисалы, жашка байланыштуу: “*каарып*” эмес, “*карып*”; берилип угуу маанисинде, “*муюуп*” эмес, “*муюп*”; кар “*ээрип*” эмес, “*эрип*”; “*баардык*” эмес, “*бардык*”, бирок: баары; наристелүү болгондо: “*уулду*” - эмес, “*уулдуу*” болот; кышында “*каар*” эмес, “*кар*” жаайт;

“ооруканага” ооруш үчүн барышпайт, ооруканага ооруулуу жатып, айыгыш үчүн барат (дээрлик бардык жарнактарда “оорукана” деп жазуу оңдолбой жатат!); түш жорулат-жоорулбайт, жылкы жооруп ооруйт, туурасы: түш жоруу; “жоорутул” эмес, “жортуул”, “күнөлүү” эмес, “күнөөлүү”, “окуутучулар” эмес, “окутуучулар” ж.б.у.с. (мугалимдердин каталары!) Кесиптердин алгачкысы жана авангарды катары, заманбап талаптардын бири-негизги компетенттүүлүктөрдү эске алып, ар бир мугалим - педагогдор жамааты: биринчиден, ой жүгүртүүсүн тартипке салса, экинчиден, ар бир баарлашкан адамынын кары- жашына, кесибине, түшүнүк деңгээлине, башка пикирди кабылуу мүнөзүнө ж.б.у.с. адамдык касиеттерин эске алып, кесибине түздөн- түз тиешелүү педагогикалык, психологиялык билиминин негизинде, татыктуу мамилелешсе, үчүнчүдөн, мамлекеттик тилибиздин оозеки, жазуу түрлөрүн ар кандай чөйрөдө колдонууда тескей билсе, төртүнчүдөн, билим берүү системасына изденгенден тажабаган, кесибин барктаган, замандан артта калбаган, чыгармачыл, мамлекеттик тилдин тазалыгынын маанилүүлүгүн далилдүү аракеттери менен көрсөтө алган, өз укугун учурунда коргой алган кесипкөйлөр тандалса, бешинчиден, саясий, коомдук иштерге тартууда жергиликтүү бийликтен баштап жогорку бийликке чейин, иш чараларды өткөрүүдө “адамдын санын көбөйтүү үчүн” билим берүү тармагындагы мугалимдерди, окутуучуларды, окуучуларды, студенттерди ж.б. кызматкерлерди “кол баладай” пайдаланууну аң- сезимдүүлүк менен чектесе (себеби, өз кесибине берилүүнүн жоопкерчилигин коомдук иштерге же жетекчиликтин “татаалдыгына” шылтоологондордун саны өлкөбүздүн кыргыз улутундагыларда кескин көбөйгөндүктөн, окуу жайлардагы окуу- тарбия иштеринин пландары толук аткарылбай, бийликте уюштуруучулук же тарбиялык багыттагы иштерди аткарууга жөндөмсүз кадрлардын көптүгүнөн, алардын тынымсыз буйруктарынан жаралган мүчүлүштүктөрүнүн таасири билим жана тарбия жаатындагы терс көрүнүштөрдү жаратууда), алтынчыдан, чала сабаттуулугубузду ар бир педагог аттуу моюнга алып, түйшүктүү милдетибизди таза, толук, өзүбүз канааттангандай аткарууга белсенип киришсек, башкалардын эскертүүсүнө караганда жеңил да, калыс да болот. “Жамандын шылтоосу көп”- деген элибиздин таамай айткан макалы бар. Ушундай каймана, бирок мааниси терең курч сөздөрдүн улуулугун унутуп, майдаланып, бири- бирибизди түшүнгөн намыскөйлүгүбүз жоголуп бараткандай сезилет. Жетинчиден, мамлекеттик тилдин сабаттуулугуна жетишүү менен мугалим- педагогдор ар тараптан өзүн- өзү өстүрсө - эмгегибиздин өтө төмөн бааланганынан, кошумча акча табуу көйгөйүнө кирип кеткенибизди өкмөт алдында далилдеп, укугубузду коргоп, маянабызды, кеминде 20 000 сомго жеткирүү талабын коюуга тилибиздин күчү жетмек, башка кесиптегилерге үлгү боло алмакпыз.

Ал эми Кыргыз өкмөтү тарабынан педагогдордун маянасын оозго аларлык көбөйтсө, коррупцияга каршы бир орчундуу кадам болмок! Себеби, базар экономикасы мугалимдерди дагы өз эмгегинин баалуулугун жана чыгармачылдык изденүүлөр көп чыгымдарды талап кыларын эсептегенге үйрөттү. “Ардактуу кесибибиз” үй- бүлөдөгү көйгөйлөргө, заманбап түшүнүктөгү балдарыбыздын шылдыңдоолоруна айланууда! Жеке тажрыйбамдын негизин окурман- кесиптештериме ынандырып айтып, келечек муундардын алдында чамабызга жараша таза, майда шылтоосуз жашайлы, иштейли демекчимин. Алибетте, татыктуу адистердин, мугалимдердин катары кескин суюлганынын негизги себеби - маянанын өтө аздыгында экенин өкмөт билерине жана чара көрөрүнө ишенебиз! “Жашоо каражаты жетиштүү болуп, жумуш орундарындагы шарттарыбыз заманбап түзүлсө, чет өлкөлөргө жумуш издеп эмес, саякатка гана барат элек!”- дегендердин саны мугалимдердин арасында гана болбой, карапайым калктын ичинде толтура.

Ошентип, базар экономикасында билимдүүлүгүбүздү пайдаланып, кепти сабаттуу колдонууга болгон көз караштарыбыз боюнча пикирлерибизди жана аракеттерибизди аныктоо максатында чыгармачыл топторду түзүп семинарларды дагы өтүп жатабыз.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Кадыров Ы. “Кыргыз маданиятынан тамган тамчылар “ 2011- жыл.
2. Бартольд В.В “Киргизы.” Исторический очерк. Фрунзе 1927- жыл.
3. [“Кыргызстан” улуттук энциклопедиясы](#): 4-том. 2012- жыл 832- бет
4. Аталиев Ж.С. “Дүйнөдөгү бардык элдер – Кыргыздардын уруктары” Б. 2017- жыл
5. Интернет булактары.